

PÁRIZS — FILMSZEMMEL

Roppant sikere volt Vedrès Nagy-apáink Párizsa című, a korabeli híradókból és dokumentumfilmekből összeállított szellemesen gúnyoros montázsának, amelyet karácsonykor sugárzott a tévé. (Soha egyetlen város sem játszott a világ filmművészetében olyan kimagasló szerepet, mint Párizs. Kilenoven éve égnék meredő vasziráfja pedig, amelyhez Giraudoux költői imát írt, minden bizonyul a legtöbbször filmre vitt jelképes műemlék. Sok ezer filmben villan fel egy-egy pillanatra, de vannak alkotások, amelyek részben, sőt egészben róla szólnak: az Eiffel-torony, ez a karcsú párizsi vasmenyasszony, jelenik meg például La Pa-tellière Az Eiffel-torony árnyékában, Meredith Az Eiffel-torony embere című filmjeiben, Gance A világ vége című filmjében, Clair A torony című „lírai dokumentumában” pedig ma-

ga a Tour Eiffel a sztár. Vedrès nagyszerű műve egyébként nem egyedülálló a francia filmművészetben. Calef, Rossif, Reichenbach munkáin kívül talán elég a Prévért szellemes szövegeivel ékes Ivens-féle A Szajna találkozik Párizssal című, nálunk is vetített filmkölteményre utalnom.

RENDEZŐK

Ha már most rátérünk a játékfilmekre, és tájékozódni próbálunk a Párizs-filmek dzsungelében, talán a rendezők oldaláról a legillőbb megközelíteni ezt a kimeríthetetlen témát. Nem kétséges, hogy közülük a „Párizs gyomrában”, vagyis a Vásár-csarnok mellett (akár Molière!) született Clair az, akit e metropolis legtehetségesebb filmköltőjének nevezhetünk. Ő az, aki Radnóti is elbűvölte A párizsi háztetők alatt-tal, amelynek hangulatteremtő varázshatalma, bűvös muzsikája engem, aki a debreceni Urániában láttam, szintén úgy lenyűgözött, hogy Ady és Szomory után tőle kaptam a Párizsba kergető „kegyelemdőfést”...

De Clairnek ez a legremekebb Párizs-filmje nem az egyetlen. Már első műve is tökéletes Párizs-film. Az alvó Párizs-ra gondolok, amelyben egy örült tudós ördögi sugarával álomba dönti a fővárost, és Párizs, ez a szép kő-Csipkerózsika, a repülőn érkező pilóta meg négy utasa hatalmába kerül. De Clair zseniális Párizs-festő szenvedélye rányomta bélyegét A millió-ra csakúgy mint az Eljen a szabadság-ra vagy a Pesten 1933-ban a Csókszűret giccs-címmel megbecstelenített Július 14-ikére. S a kissé hamiskás multságárgással érzelmesen, de sohasem érzelgősen festett város még egyszer feltűnik az Orgonásnegyed-ben (1957).

A szintén párizsi születésű Carné, mestere mámoros életigenléséhez képest borús Párizs-festőnek bizonyult. Maradandó alkotásokban varázsolta elénk a nagyváros zord poézisét (sokszor Trauner pompás díszleteire és Kosma lenyűgöző muzsikájára támaszkodva). Akár a Kül-

Jelenet Jacques de Baroncelli: Gortot apó című filmjéből

Marcel Carné: Szerelmek városa

városi szállodát, akár a *Mire megvirrad*-ot tekintjük, vagy a sokat vitatott „egzisztencialista” *Az éjszaka kapui*-t nézzük, mindig megkap bennünket alkotójuk népi realizmusa. És a *Les Enfants du Paradis!* (hadd ne használjam a ’bántóan hamis *Szerelmek városá*-t). A Lajos-Fülöp-kori, ezerarcú, bűnös-édes, szerelmes-szélhámos Párizs igézetes újjáteremtésével Carné zseniálisan idézi a nagybulvár színes nyüzsgését. Pályájának görbéje, akár Clairé, a háború után inkább lefelé ívelt, bár az 1954-es *Párizsi levegő* sem rossz film, 1958-ban pedig a *Csalók* érzéketlenül vitte vászonra a háború utáni megrendült ifjúságot.

A nálunk is nagy közönségsikerrel büszkélkedő Duvivier (*Táncrend, Hulló csillagok*) Clair és Carné után a legbuzgóbb Párizs-festő: nyolcvan filmjéből tizenötöt szentelt Párizs-nak. Az ő nevéhez fűződik az eredeti ötletre épülő 1932-es *Halló Berlin, Halló Párizs!* (a két főváros telefo-

nosai szeretnek egymásba), s az 1936-os *Szajnaparti szerelem*, a Népfront-korszak egyik legbájosabban baloldali (így igaz!) alkotása; aztán a Zola nyomán forgatott *Tisztes úriház* (1957) és a nálunk sajnos nem vetített *Bulvár* (1960), amely pedig *Sabatier* magyarul is megjelent, hasonló című montmartre-i vagányregényéből készült.

A zseniális édesapja műtermében felnőtt Jean Renoir nagyszerű művészetét nem nagyon itatja át a párizsi vonzalom, de egy-két alkotása mégis ennek jegyében született. A „populista” Párizst látjuk például az 1935-ös *Lange úr bűnében*, amely kissé sematikusán osztja jókra-rosszakra a párizsiakat a kialakuló Népfront idején, vagy a sokkal későbbi (1954) *Mulató a Montmartre-on*-ban, amelyben Toulouse-Lautrec glóriás piktorműltjának hódolt (Vértés Martell közreműködésével!) a színek és jelmezek, a diszletek és részletek buja megidézésével.

Becker, Renoir kitűnő asszisztense, a háború alatt Pesten és Pozsony mellett élt Louise de Vilmorin ötletéből készült, munkás tárgyú *Párizs és tavasz* alkotója, nagy hűséggel és szeretettel ábrázolta a Montmartre egyik népi negyedét. A Delluc-díjas *Júliusi találkában* pedig ugyanazt a háborús sérült ifjúságot festette 1949-ben, mint később Carné *A családokban*, de ő ezt nem keserű színekkel tette, hanem inkább a clairi bohókás derúval idézte a Saint-Germain-des-Prés negyedet (amelynek mellesleg háború utáni sartre-os, vianos, grécós, bechettés „egzisztencialista” világról több kitűnő dokumentumfilm készült.) Míg Renoir Toulouse-Lautrec emlékének áldozott, Becker Modiglianinak állított maradandó monumentumot 1957-ben a *Montparnasse 19*-ben, G. Philipe főszereplésével. S még sok tehetséges francia rendezőt említhetnék, különösen a néma korszakból — például Feuillade-ot, aki harminckét *Fantomas*-filmet forgatva szinte balzaci bőséggel idézte a főváros minden arculatát; vagy Feydert, aki az első *Crainquebille*-t forgatta, s elbűvölően varázsolta vászonra a francia kisembert meg jellegzetes vásárcsarnoki környezetét (amit a magyar tévében mi is megkíséreltünk Málnay Levente és Páger segítségével...).

ÍRÓK

Balzac és France említésével már rá is tértem témám másik, az írók

felől való megközelítésére. Ami magát Balzacot illeti, bár már 1911-ben forgattak egy *César Birotteau*-t és főbb munkáit sokszor filmre vitték a franciákon kívül a németek is, Vautrint pedig olyan remek színészekre bízták, mint Wegener vagy G. Fröhlich, ez a sok film nem nagyon vitte ki a nézőt az utcára, melynek pedig az író fáradhatatlan vándora volt. Egyetlen nagy Balzac-film sem született, hanem inkább csak csinos kalandfilmek (ezt a hagyományt folytatja a TV is — lásd Cazeneuve most futó *Kurtizánok*-ját). Talán az egyetlen kivétel a Giraudoux forgatókönyvéből készült *Langeais hercegnő*.

Hugo óceánjában 1905 óta valószínűleg rablógazdálkodást üze fűrdtek a filmek! 1970-ig *A párizsi Notre-Dame*-ot hatszor, *A nyomorultakat* pedig tizenötöször vitték vászonra, bőven merítve a lángész vizuális ihletéből. Delannoy és Le Chanois meg külföldi kartársaik merészen mutatták a torlaszokat és a csatornákat és a romantikus Párizs szűk sikkátoraira vitték H. Baurt, Gabint, F. Marchot, G. Cervit, Hajakavát (a japán Valjean-t!).

Hasonló bőséggel merített a film a Zola-rengetegből, amely természetesen magában hordja Párizst is. Sokszor, és olykor szerencsésen, sőt művészi erővel jelent meg a vásznon *A patkányfogó* leprás külvárosa, a *Tisztos úriház* nagypolgári negyede, *A hölgyek öröme* kalmár-Párizsa, és láthattuk *A pénz* vagy *A hajsz*

Jelenet René Clair: *A párizsi háztetők alatt* című filmjéből

Michel Mitrani: A Louvre kapui

üzérkedő Párizsát, s persze a *Nana* kéj-Párizsát is, de furcsa mód a megfilmesítésért üvöltő *Párizs gyomra* vagy a Három város-ciklus *Párizsa* nem került vászonra.

Végül azt a Simenont említtem, akit talán a legtöbbször filmesítettek meg: eddig mintegy negyven regényéből merítettek a rendezők (a TV-t nem számítom!). S bár ezekben a művekben általában csak az Igazságügyi Palota obligát tornyai tűnek fel, a nyüzsgő bulvárokon és a keskeny mellékutcákon ballagó Maigret felügyelőnek hála néha megpillanthatjuk a mai főváros utcáit, bisztróit, mulatóit is. Hadd említsem meg itt azt a példátlan film-történeti kuriózumot, hogy a *Majestic pincéi* című regény forgatókönyvét a kitűnő Spaak 1943-ban a fresnes-i börtönben írta, ugyanis a filmet a német Continental cég még az előtt indította el, hogy a híres filmíró ellenállóként elfogták.

A sok ellenállási filmből egyé-

ként nem csak a közvetlenül a felszabadulás után készültekben szerepel a főváros, hanem több későbbi alkotásban is, például abban az Autant-Lara-féle, Aymé-novellából készült *Atkelés Párizson* címűben, amelyről hosszan írtam e lapban (1958. okt. 1.), vagy a legújabbakban, mint Clément *Párizs ég?* című nagyszerű történelmi freskójában, illetve Mitrani *A Louvre kapui* című, bátor filmjében, amely a megszállás egyik legtragikusabb mozzanatát, az 1942-es zsidórazsiát viszi vászonra.

PÁRIZS „ELEMETI”

Ha Párizst „elemeire” (ahogyan Justh Zsigmond mondta) bontva tekintjük, persze a Montmartre vezet! Új *Filmlexikonunkban*, amelynek mutatójában 66 „Párizs”-zsal kezdődő cím szerepel, csak 3 „Montmartre” kezdetű címet találunk. Pedig a festői bohémnegyed és ágrólszakadt piktorai, ikupléenekesei no meg per-

Pierre Chevallier: *Pigalle*

sze utcalányai, rengeteg filmben szerepelnek. Nemcsak Lacombe *Szajna-montmartre*-jában (Barrault-val), hanem Cavalocanti és R. Bernard munkáiban is, vagy ha ide számítjuk a montmartre-i mulatókról forgatott filmeket Huston *Moulin Rouge*-a és Renoir már említett *Mulató a Montmartre*-on című remeke is ide kívánkozik, csakúgy mint egy sereg Pigalle-film. Egyébként a *Moulin Rouge* talán az a jelképes épület, amely kiemelkedő Párizs-szimbólumként szinte vetekszik az Eiffel-torronnyal vagy a Notre-Dame-mal.

A Montparnasse, ez a másik tündöklő művésznegyed, kevesebb filmet sugallt. A Modiglianiról szólót már említettem. Persze a Dôme, a Rotonde vagy a Coupole sok-sok filmben feltűnik. Nem csak az olyan jellegzetesen montparnasse-i filmekben, mint Cammage 1937-es *A montparnasse-i széplánya*, hiszen a francia főváros a *caféi* nélkül — nem Párizs! Nemcsak a világhírű Maxim's köré kerekítették filmeket (ez a Feydean-tól örökölt *Osztrigás Mici*

színhelye), hanem a Café de Paris, a Dupont-Barbès köré is. A sokat szereplő negyedek közt van a Champs-Élysées jelképes Diadalívvel (...és az árnyékával!), s a fényes-elegáns sugárút ellentéte, a szegény Ménilmontant vagy a proletár Belleville, amely utóbbi a most készült *Elöttem az élet* című Ajar-regényből forgatott film színhelye. Kedves „szülőföldemről”, Szajna-szentmihályról aránylag kevés film beszél. Közülük az 1931-es Korda-féle *Bal part* „magyar eredetű”. (Korda különben az *Osztrigás Mici*-jével is letette a „párizsi garast” — azzal a filmmel, amelynek „udvari fényképésze” Brassai volt.)

Igen, magyarjaink is kivették részüket a „hetedik művészet” Párizsfestéséből. Vértest és Kosmát már említettem, és persze Trauner nagyszerű díszleteit. Említhetném még Cukort is, például az 1937-es *Kaméliás hölgy* címén, vagy Fejóst, aki 1931-ben egy *Fantómas*-t forgatott.

BAJOMI LAZÁR ENDRE